

วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

ปีที่ 16 ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน 2568

**การศึกษาเปรียบเทียบชนิดพันธุ์สัตว์ป่าตามกฎหมาย และ
การรับรู้ทางกฎหมายของผู้ซื้อขายสินค้าของป่าท้องถิ่นตลาดค้า
ขายแดน ไทย-ลาว พื้นที่ เชียงราย พะเยา น่าน**

**A Comparative Study of Legal Wildlife Species and
Legal Awareness among Local Forest Product Traders
in the Thai-Lao Border Markets: A Case Study
of Chiang Rai, Phayao, and Nan Provinces**

ธิตี ไวกวี¹

Thiti Waikavee

Received: Jun 25, 2024

Revised: Dec 25, 2024

Accepted: Jan 22, 2025

บทคัดย่อ

บทความเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินผลการรับรู้ของเจ้าหน้าที่รัฐ ผู้ประกอบการนำเข้าส่งออก และประชาชนต่อการปฏิบัติตามกฎหมายสัตว์ป่า ระหว่างประเทศ และ เปรียบเทียบชนิดพันธุ์สัตว์ป่าตามกฎหมายสัตว์ป่าของไทย-สปป.ลาว และอนุสัญญาไซเตส รวมทั้งนำเสนอแนวทางการบังคับใช้กฎหมายเกี่ยวกับสัตว์ป่าของพื้นที่ชายขอบระหว่างประเทศไทยและลาว เชียงราย-น่าน-พะเยา ในบริบทการค้าขายแดน โดยวิธีวิจัยเชิงประจักษ์ด้านกฎหมาย จากการศึกษาพบว่า (1) การกระทำความผิดกฎหมายเกิดจากความสับสนของชนิดพันธุ์สัตว์ป่าและพืชป่าในบัญชีรายชื่อชนิดพันธุ์ที่แตกต่างกันซึ่งยากต่อการจำแนก

¹คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา (School of Law ,University of Phayao)

Email: thiti.wa@up.ac.th

ชนิดพันธุ์สัตว์ป่าที่ผิดกฎหมาย ทั้งสปป.ลาว-ไทย และกฎหมายการค้าระหว่างประเทศซึ่งชนิดสัตว์ป่าและพืชป่าที่ใกล้สูญพันธุ์ (CITES) (2) การขยายตัวด้านการท่องเที่ยวและเศรษฐกิจขายแดนสร้างแรงกระตุ้นการซื้อขายของป่าท้องถิ่นประเภทสัตว์ป่าและพืชป่ามากขึ้น และ (3) ความสับสนของสินค้าตาม “จุดผ่อนปรน” ทำให้ประชาชนทั่วไปเข้าใจผิดคิดว่าเป็นสินค้าที่ได้รับอนุญาตให้ค้าขายตามกฎหมายแล้ว

งานวิจัยนี้มีข้อเสนอว่า ภาครัฐควรเตรียมความพร้อมของเจ้าหน้าที่ในทุกระดับตามจุดค้าขายชายแดนต่าง ๆ ในการจำแนกแยกแยะผลิตภัณฑ์ของป่าตามชนิดพันธุ์ที่ผิดกฎหมาย และควรจัดทำป้ายรูปภาพสินค้าสัตว์ป่า และพืชป่าคุ้มครองติดประกาศให้ชัดเจน อีกทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องระหว่างประเทศทั้งไทยและสปป.ลาว ควรทบทวนบัญชีสัตว์ป่าร่วมกันในระดับภูมิภาค ทุก ๆ 3-5 ปี และควรกำหนดให้พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2562 เป็นบัญชีแนบท้ายตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการปรับเป็นพินัย พ.ศ. 2565 ได้

คำสำคัญ: กฎหมายการค้าขายสัตว์ป่าพืชป่าระหว่างประเทศ การรับรู้ทางกฎหมาย

อาชญากรรมสัตว์ป่า ตลาดการค้าขายแดน การปรับเป็นพินัย

Abstract

This article aims to assess the legal awareness of government officials, import-export operators, and the general public regarding compliance with international wildlife laws. It also seeks to compare the wildlife species listed under Thai and Lao PDR wildlife laws as well as the CITES agreement. Furthermore, the study proposes policy recommendations for wildlife law enforcement in the Thai–Lao border areas—specifically Chiang Rai, Phayao, and Nan provinces—in the context of border trade. Using empirical legal research methods, the

study found that: (1) Legal violations often result from confusion over the differing lists of wildlife and plant species, making it difficult to identify which species are illegal under Thai, Lao, and international law (CITES); (2) The growth of tourism and border economies has stimulated increased trade in local wildlife and plant products; and (3) Confusion surrounding goods traded at “relaxed border trade zones” has led many members of the public to mistakenly believe such products are legally permitted.

The research suggests that the government should prepare officials at all levels at various border trade points to accurately identify illegal wildlife and plant products based on species classification. In addition, pictorial signs of protected species should be clearly displayed. Relevant international agencies from both Thailand and Lao PDR should jointly review and update the wildlife species lists at the regional level every three to five years. Moreover, the Wildlife Conservation and Protection Act B.E. 2562 (2019) should be incorporated as an annex to the Act on Administrative Penalties B.E. 2565 (2022).

Keywords: International Wildlife and Plant Trade Law, Legal Awareness, Wildlife Crime, Thai–Lao Border Markets, Administrative penalties

1. บทนำ

ภายใต้แผนพัฒนากลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน พ.ศ. 2566-2570 ของภาครัฐและผลการประชุมคณะรัฐมนตรีสัญจร ณ จังหวัดพะเยา เมื่อวันที่ 19 มีนาคม พ.ศ. 2567 ที่ผ่านนั้น คณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบในหลักการ โครงการพัฒนากลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน (เชียงราย แพร่ น่าน และพะเยา) รวมจำนวน 9 โครงการ งบประมาณ 155 ล้านบาท จึงนำมาสู่การลงทุนภาครัฐในพื้นที่ ซึ่งในปัจจุบันการติดต่อสื่อสารและการคมนาคมขนส่งระหว่าง ไทย-สปป.ลาว-เวียดนามและจีนเชื่อมถึงกัน (ระเบียงเศรษฐกิจตะวันออก-ตะวันตก) และมีความสะดวกมากขึ้น ทำให้เศรษฐกิจการค้าขายชายแดนระหว่าง ไทย-สปป.ลาว ขยายตัวเรื่อยมา แต่ในทางกลับกันก็เป็นช่องทางหนึ่งที่สำคัญ ในการลักลอบค้าขายสัตว์ป่าระหว่างประเทศด้วย โดยมี สปป.ลาว เป็นพื้นที่ เชื่อมต่อ ทั้งนี้จะพบได้ว่าพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษต่าง ๆ (Special economic zones, SEZs) ตามชายแดนของ สปป.ลาว มีการค้าขายซากสัตว์ป่าที่ผิดกฎหมาย อย่างชัดเจน (van Uhm and Zhang, 2022, pp. 4-6) ซึ่งขึ้นส่วนและสินค้า จากสัตว์ป่าเหล่านี้ปะปนกับสินค้าของป่าท้องถิ่นต่าง ๆ และจากรายงานวิจัยพบว่า มีการวางขายซากสัตว์ป่าที่ใกล้สูญพันธุ์อย่างยิ่ง (Tagliacozzo, 2001, pp. 254-255) ตามบัญชีอนุสัญญาไซเตส โดยผู้ที่ต้องการสะสมหรือบริโภคของป่าเหล่านั้น สามารถเดินทางข้ามแดนมาซื้อขายได้อย่างเปิดเผยตามตลาดค้าขายชายแดน (Kasper et al, 2020, pp. 37-38) ซึ่งชี้ให้เห็นว่าสภาพปัญหาที่สำคัญ คือ ประชาชนในพื้นที่ทั้งสปป.ลาว และ ไทย มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรสัตว์ป่า อย่างเสรี และบริโภคอาหารจากป่าเป็นแหล่งโปรตีนพื้นฐานมาแต่เดิม (Davis, E. O. & Glikman, J. A., 2020, pp. 1-13) ต่อมาเมื่อรัฐบาลของทั้งประเทศไทย และสปป.ลาว กำหนดชนิดพันธุ์สัตว์ป่าหวงห้าม และมีบทลงโทษทางอาญา ที่รุนแรง ภายใต้ข้อตกลงระหว่างประเทศ โดยไม่มีการเผยแพร่อย่างทั่วถึง ประชาชนจึงไม่สามารถจำแนกชนิดพันธุ์ใดเป็นชนิดพันธุ์ที่ถูกหรือผิดกฎหมายได้ การกระทำความผิดจึงเกิดขึ้นในพื้นที่เสมอมา ประกอบกับช่องโหว่ทางกฎหมาย

และช่องว่างในการบังคับใช้กฎหมายมีความแตกต่างกันในการกำหนดชนิดพันธุ์สัตว์ป่าผิดกฎหมาย ซึ่งยังคงมีผลิตภัณฑ์จากสัตว์ป่าที่ผิดกฎหมายสามารถขอใบอนุญาตเพื่อส่งออกหรือนำผ่านสู่ต่างประเทศได้ (OECD, 2019)

การลักลอบค้าสัตว์ป่าตามแนวชายแดนไทย-สปป.ลาว เป็นปัญหามาโดยตลอดซึ่งยังคงไม่สามารถแก้ไขได้ ถึงแม้พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2562 จะได้เพิ่มโทษทางอาญาก็ตาม เห็นได้จากปี พ.ศ. 2567 มีการจับกุมการลักลอบค้าสัตว์ป่าบริเวณจุดผ่อนปรน บ้านแจมบ่อง อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย โดยผู้กระทำความผิดเป็นพ่อค้าชาวลาว จำนวน 4 คน และในปี พ.ศ. 2566 มีการจับกุมในพื้นที่เดียวกัน ด้วยเหตุนี้ การเร่งรัดดำเนินการเปิดจุดผ่านแดนทั้งถาวรและชั่วคราวตามนโยบายภาครัฐ โดยไม่เตรียมความพร้อมด้านการรับรู้ทางกฎหมายสัตว์ป่าระหว่างประเทศ ทั้งในระดับเจ้าหน้าที่ท้องถิ่น ผู้ประกอบการและประชาชนในพื้นที่ชายแดนทั้งสองประเทศ อาจเป็นการสนับสนุนให้ประชาชนกระทำความผิดกฎหมายซึ่งเป็นข้อหาทางอาญาร้ายแรงได้ ดังนั้นเพื่อป้องกันการเกิดอาชญากรรมสัตว์ป่าระหว่างประเทศ การศึกษาวิจัยนี้จะนำมาซึ่งข้อเสนอการบังคับใช้กฎหมายเกี่ยวกับสัตว์ป่าของพื้นที่ชายขอบระหว่างประเทศไทยและลาว เชียงราย-น่าน-พะเยา ในบริบทการค้าชายแดนต่อไป

2. วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อประเมินผลการรับรู้ของเจ้าหน้าที่รัฐ ผู้ประกอบการนำเข้าส่งออก และประชาชนต่อการปฏิบัติตามกฎหมายสัตว์ป่าระหว่างประเทศ พื้นที่ตลาดการค้าชายแดน ณ จุดผ่านแดน จังหวัด เชียงราย พะเยา น่าน
- 2) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบชนิดพันธุ์สัตว์ป่าตามกฎหมายสัตว์ป่าของไทย-สปป.ลาว และ อนุสัญญาไซเตส
- 3) เพื่อนำเสนอนโยบายการบังคับใช้กฎหมายเกี่ยวกับสัตว์ป่าของพื้นที่ชายขอบระหว่างประเทศไทยและลาว เชียงราย-น่าน-พะเยาในบริบทการค้าชายแดน

3. วิธีการศึกษา

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงประจักษ์ด้านกฎหมาย (Empirical research methodology in law) (Epstein & Martin, 2014, pp. 23-30) โดยใช้เครื่องมือการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เก็บข้อมูลปฐมภูมิและนำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบกับกฎหมายภายในประเทศและระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องของทั้งไทย-สปป. ลาว พร้อมทั้งเสนอแนะนโยบาย

ขั้นตอนที่ 1 ผู้วิจัยและทีมงานลงพื้นที่สำรวจ-สังเกตกิจกรรมการค้าขายผลิตภัณฑ์ของป่าท้องถิ่น ตลาดการค้าชายแดนไทย-สปป.ลาว ในพื้นที่เชียงรายน่าน ประกอบไปด้วย

(ก) จุดผ่านแดนถาวร 6 จุด ได้แก่ ด้านเชียงของ อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย-เมืองห้วยทราย แขวงบ่อแก้ว สปป.ลาว (ด่านสากล), ด้านสะพานมิตรภาพไทย-ลาว 4 อำเภอเชียงของ-เมืองห้วยทราย บ้านดอนแขวงบ่อแก้ว สปป.ลาว (ด่านสากล), ด้านบ้านเชียงแสน อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย-เมืองต้นผึ้ง แขวงบ่อแก้ว สปป.ลาว (ด่านท้องถิ่น), ด้านสบรวกสามเหลี่ยมทองคำ อำเภอเชียงแสน-เมืองต้นผึ้ง แขวงบ่อแก้ว สปป.ลาว (ด่านสากล), ด้านบ้านฮวก อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา-บ้านปางมอน เมืองคอบ แขวงไชยบุรี สปป.ลาว (ด่านท้องถิ่น) และ ด้านห้วยโก้น อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดน่าน-บ้านเมืองเงิน เมืองเงิน แขวงไชยบุรี สปป.ลาว (ด่านสากล)

(ข) จุดผ่อนปรนการค้าไทย-ลาว จำนวน 7 จุด ได้แก่ จมป.บ้านสวนดอก อ.เชียงแสน-บ้านสีเมืองงาน เมืองต้นผึ้ง แขวงบ่อแก้ว สปป.ลาว, จมป. แจมบ่อง อ.เวียงแก่น-บ้านด่าน เมืองห้วยทราย แขวงบ่อแก้ว สปป.ลาว, จมป. หาดบ้าย อ.เชียงของ-บ้านดอยแดง เมืองต้นผึ้ง แขวงบ่อแก้ว สปป.ลาว, จมป. บ้านห้วยลึก อ.เวียงแก่น จ.เชียงราย-บ้านครกหลวง บ้านปากดิน เมืองห้วยทราย แขวงไชยบุรี สปป.ลาว, จมป.ร่มโพธิ์ทอง อ.เทิง จ.เชียงราย-บ้านปางไฮ เมืองคอบ แขวงไชยบุรี สปป.ลาว, จมป.บ้านห้วยสะแดง อ.ทุ่งช้าง จ.น่าน-

บ้านป่าหว้าน เมืองเชียงฮ่อน แขวงไชยบุรี สปป.ลาว, และ จมป.บ้านใหม่
ชายแดน อ.สองแคว จ.น่าน-บ้านเตสอง เมืองเชียงฮ่อน แขวงไชยบุรี สปป.ลาว

ผู้วิจัยและทีมงานสัมภาษณ์ข้อมูลเบื้องต้น และสร้างเครื่องมือวิจัย
คัดกรองการรับรู้กฎหมาย ครั้งที่ 1 (พฤศจิกายน 2565-กุมภาพันธ์ 2566)

ขั้นตอนที่ 2 สร้างเครื่องมือ ได้แก่ แบบบันทึกการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม
(Observation form) ประกอบการสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured
interviewing) และแบบสอบถามวัดความรู้ทางกฎหมายโดยสร้างขึ้นจากแนวคิด
ทางกฎหมายและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งข้อมูลกฎหมายและนโยบายที่เกี่ยวข้อง
ของทั้งสองประเทศ เปรียบเทียบบัญชีสัตว์ป่าพืชป่าของประเทศไทย สปป.ลาว
และอนุสัญญาไซเตส เพื่อแยกแยะ จำแนกชนิดพันธุ์ที่อนุญาตร่วมกันและทบทวน
ความถูกต้องของแบบสอบถามโดยการผ่านการพิจารณาจากผู้เชี่ยวชาญ 3 คน
(Content validity) ในค่าเฉลี่ย IOC=0.7

ขั้นตอนที่ 3 ผู้วิจัยและทีมงานลงพื้นที่ครั้งที่ 2 (มีนาคม-มิถุนายน
2566) และ ครั้งที่ 3 (กรกฎาคม-ตุลาคม 2566) เก็บข้อมูลประกอบการสัมภาษณ์
ตามแบบสอบถามวัดความรู้ความเข้าใจ ในระดับเจ้าหน้าที่ภาครัฐทั้งสองประเทศ
ผู้ปฏิบัติหน้าที่ประจำจุดต่าง ๆ จำนวน 20 คน ทั้งสองฝั่งละกัน (ตัวแปรต้น) ต่อมา
ในระดับพ่อค้าแม่ขายประจำในตลาดและผู้ประกอบการร้านอาหารในพื้นที่
ตลาดสดท้องถิ่นในพื้นที่ทั้งหมดรวม 50 คน ทั้งสองฝั่งละกัน (ตัวแปรตาม) และ
ระดับประชาชนทั่วไป-นักท่องเที่ยว 50 คน ทั้งสองฝั่งละกัน (ตัวแปรแทรก)
รวมทั้งสิ้น 120 คน และวิเคราะห์ข้อมูลการรับรู้ด้านกฎหมายสัตว์ป่าและพืช
พร้อมทั้งสรุปและอภิปรายด้วยการพรรณนา

ขั้นตอนที่ 4 นำเสนอข้อเสนอแนะเพื่อวิเคราะห์ความเป็นไปได้และ
ประโยชน์ที่จะได้รับจากผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน ก่อนการเผยแพร่สู่สาธารณะ

4. กรอบแนวคิดที่ใช้และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

การรับรู้กฎหมายเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชน ปรากฏตามรัฐธรรมนูญตั้งแต่ฉบับ พ.ศ. 2550 มาจนถึงฉบับปัจจุบัน พ.ศ. 2560 มาตรา 41 (1) และมาตรา 59 กำหนดให้เปิดเผยข้อมูลทางราชการด้านนิติบัญญัติต่าง ๆ ให้ประชาชนทราบ ซึ่งหมายถึงกฎหมายและขั้นตอนการร่างและผลสัมฤทธิ์ของกฎหมายด้วย และตามความในมาตรา 77 และมาตรา 258 ค. วางหลักการทางนิติศาสตร์ที่สำคัญ คือ กฎหมายควรมีเท่าที่จำเป็นและไม่เป็นภาระกับประชาชนมากเกินไป ประกอบพระราชบัญญัติหลักเกณฑ์การจัดทำร่างกฎหมายและการประเมินผลสัมฤทธิ์ของกฎหมาย พ.ศ. 2562 มีวัตถุประสงค์เพื่อตรวจสอบผลลัพธ์ของกฎหมายทั้งก่อนและหลังประกาศใช้และพัฒนากฎหมายให้ทันสมัยและสอดคล้องกับบริบทสังคมโลกที่เปลี่ยนแปลงไป รวมทั้งการมีส่วนร่วมและเข้าถึงกฎหมายของประชาชน โดยเฉพาะกฎหมายลำดับรองที่ออกตามพระราชบัญญัติอันมีโทษทางอาญา ตามมาตรา 22 แห่งพระราชบัญญัติดังกล่าว ด้วยเหตุนี้ประชาชนควรรับทราบถึงกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการกระทำของตนเองเหล่านั้น โดยเป็นหน้าที่ของภาครัฐในการเผยแพร่ แจกจ่ายให้ทราบ ตีพิมพ์ แจกจ่ายจนถึงข้อห้ามต่าง ๆ ในสถานที่ซึ่งสามารถเข้าถึงได้ และติดตามประเมินผลสัมฤทธิ์ของกฎหมาย

การกระทำความผิดด้านสัตว์ป่าพืชป่าผิดกฎหมายนั้น หากพิจารณาตามกฎหมายระหว่างประเทศ (CITES) ถูกจัดเป็น “อาชญากรรม” (Sollund, 2024, pp. 202-226) ลักษณะหนึ่ง สำหรับกฎหมายไทยถือเป็น “อาญาแผ่นดิน” ซึ่งรัฐเป็นผู้เสียหาย จึงเป็นหน้าที่ของรัฐโดยตรงในการฟ้องร้องดำเนินคดี ในทำนองเดียวกันกับกฎหมายสัตว์ป่า (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2566) ของ สปป. ลาว กำหนดให้เป็นหน้าที่ขององค์กรสืบสวนสอบสวนของเจ้าหน้าที่ป่าไม้ สำนักงานอัยการประชาชน ศาลประชาชน ดำเนินคดีร่วมกัน ดังนั้นจะเห็นได้ว่าลักษณะการกระทำความผิดเกี่ยวกับสัตว์ป่า ไม่ว่าจะในระดับสากลและระดับระหว่างประเทศและ

กฎหมายในประเทศได้กลายเป็นมูลฐานความผิดทางอาญาที่รุนแรงมากขึ้น เพื่อยับยั้ง “อาชญากรรมสัตว์ป่าข้ามชาติ” (Jiao et al., 2021, pp. 2-5)

จากการศึกษาของนันทพร พิชัยอักษรพงษ์ (Chaiakaraphong, 2020) ได้เสนอแนวคิด “อาชญากรรมแบบดั้งเดิม” มาสู่ “อาชญากรรมสิ่งแวดล้อม” (Environmental criminology) ในบริบทการลักลอบค้าขายสัตว์ป่า พบว่า อาชญากรรมดั้งเดิมมุ่งกระทำต่อมนุษย์ซึ่งตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมโดยตรงและพยายามนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษหรือบำบัดฟื้นฟูในรูปแบบเฉพาะเจาะจง เป็นกรณี ๆ ไป ทั้งนี้แตกต่างกับอาชญากรรมสิ่งแวดล้อม ซึ่งผลลัพธ์ของการกระทำ ไม่ได้เกิดกับมนุษย์แบบเฉพาะเจาะจงเท่านั้น แต่ส่งผลร้ายต่อการสูญพันธุ์ และทำลายระบบนิเวศเป็นวงกว้างและสุดท้ายส่งผลร้ายต่อชีวิตมนุษยชาติโดยรวม ซึ่งอาจก่อให้เกิด “อาชญากรรมสิ่งแวดล้อมต่อมวลมนุษยชาติ” หรือ “Eco-cide” (Tekayak, 2016, pp.5-13.) หากพิจารณามุมมองของกฎหมายนั้น “อาชญากรรม” ได้แก่ ผู้ซึ่งเจตนากระทำความผิดตามที่กฎหมายบัญญัติไว้เป็นความผิดและได้รับโทษทางอาญาผ่านกระบวนการยุติธรรมถึงที่สุดแล้ว ซึ่งการกระทำความผิดตามกฎหมายนี้อาจเป็นการกระทำความผิดที่ชั่วร้ายในตัวเอง (Malum in Se) หรือ การกระทำความผิดตามข้อห้ามของกฎหมาย (Malum Prohibitum) อาจแบ่งได้ เป็นข้อหาอุกฉกรรจ์ (Felonies) และ ความผิดเล็กน้อย (Misdemeanors) (Parker, 2009, p.40) ซึ่งในทางสังคมวิทยา การพิจารณาถึงความเป็นอาชญากรรม อาจต้องมองถึงพฤติกรรมของผู้นั้นที่เป็นปฏิปักษ์ต่อสังคมประกอบเข้าด้วย

ซึ่งในทางอาญา อาจมีการตั้งคำถามว่าผู้กระทำความผิดควรต้องรับรู้ถึงผลของการกระทำผิดอันจะส่งผลต่อการสูญพันธุ์ของสัตว์ป่า พืชป่าชนิดพันธุ์นั้นหรือไม่? หรือ จำต้องรู้หรือไม่ว่าชนิดพันธุ์ใดเป็นชนิดพันธุ์ที่ผิดกฎหมายอย่างไร? ทั้งนี้ตาม มาตรา 89 แห่งพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2562 ของประเทศไทย กำหนดอัตราโทษทั้งปรับและจำคุกไว้สูงมาก หากเป็นการกระทำความผิดต่อสัตว์ป่าคุ้มครอง ระวางโทษจำคุกไม่เกิน 10 ปี หรือ ปรับไม่เกินหนึ่งล้านบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ และหากเป็นการกระทำต่อสัตว์ป่าสงวน ระวางโทษจำคุกตั้งแต่

3 ปี ถึง 15 ปี หรือปรับตั้งแต่สามแสนบาทถึงหนึ่งล้านห้าแสนบาทหรือทั้งจำทั้งปรับ เมื่อเปรียบเทียบกับค่าครองชีพของประชากรท้องถิ่นในพื้นที่ อีกทั้งความผิดตามกฎหมายสัตว์ป่าของไทยนี้ยังมิได้อยู่ในบัญชีแนบท้ายพระราชบัญญัติว่าด้วยการปรับเป็นพินัย พ.ศ. 2565 ซึ่งแสดงถึงความเข้มงวดของกฎหมายที่มุ่งปราบปรามกลุ่มอาชญากรสัตว์ป่าพิชป่าข้ามชาติ เป็นสำคัญ

การบังคับใช้กฎหมายในกลุ่มสัตว์ป่า พิชป่าของประเทศไทยนั้นประกอบไปด้วยพระราชบัญญัติต่าง ๆ ในลำดับศักดิ์กฎหมายทั้งหลัก-รอง และหน่วยงานบังคับใช้กฎหมายที่แตกต่างกันในแต่ละกระทรวง-กรม ตั้งแต่กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช กรมป่าไม้ กรมประมง กรมปศุสัตว์ กรมศุลกากร และสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ภายใต้ดุลพินิจของเจ้าหน้าที่ภาครัฐในระดับการขอใบอนุญาตต่าง ๆ การกักโรค ในแต่ละประเภทของสัตว์ป่าพิชป่า รวมถึงผลิตภัณฑ์จากสัตว์ป่าประเภทต่าง ๆ เหล่านั้น ด้วยความซับซ้อนในกระบวนการค้าสัตว์ป่า พิชป่าที่ถูกกฎหมายนี้ มีผลต่อการรับรู้ของประชาชนทั่วไปในการปฏิบัติตามกฎหมายให้ถูกต้องด้วยเช่นกัน

ดังนั้นการรับรู้ในกฎหมายจึงเป็นปัจจัยสำคัญต่อการกระทำความผิดและโทษทางอาญาของประชาชนและผู้ประกอบการค้าขาย โดยเฉพาะพื้นที่ชายแดน ซึ่งในกรณีศึกษาครั้งนี้คือ “พื้นที่การค้าชายชายแดน” ที่มีความหลากหลายของผู้คนเชิงพหุวัฒนธรรม การรับรู้กฎหมายและกระทำความผิดเกี่ยวกับการค้าขาย “ผลิตภัณฑ์ของป่าท้องถิ่น” ทั้งผู้ซื้อและผู้ขายที่จับจ่ายใช้สอยในพื้นที่ตลาด เช่น เครื่องประดับหรือเครื่องรางของขลังที่ทำจากงาช้างเลี้ยงถูกกฎหมาย หรือ “แกงอ่อมแล่น-อ่อมเหิน” หรือ เหล้ายาต้องจากซากสัตว์บรรจขวดสำเร็จ ที่ขายริมทาง ผลิตภัณฑ์จากป่าเหล่านี้ ควรต้องถูกดำเนินคดีตามกฎหมายหรือไม่อย่างไร หรือควรมีมาตรการอย่างไรในการป้องปรามเพื่อมิให้เกิดการกระทำความผิดดังกล่าว ในเมื่อผลิตภัณฑ์ของป่าท้องถิ่นเหล่านี้เป็นวิถีชีวิตของชุมชนในพื้นที่ ซึ่งแน่นอนว่าในมุมมองกฎหมาย การอ้างว่าตนเองไม่รู้กฎหมายเพื่อให้พ้นความผิดในทางอาญานั้นไม่อาจยกความไม่รู้ขึ้นอ้างได้ มาตรา 64 ประมวลกฎหมายอาญา

เหตุผลสนับสนุนพื้นฐานนั้นมิได้เป็นเรื่องรู้ไม่รู้นี้อา (จะรู้หรือไม่) แต่เป็นเรื่องที่จะยกความไม่รู้มาเป็นข้อแก้ตัวเพื่อปฏิเสธความรับผิดชอบไม่ได้ กล่าวคือ หากบุคคลทั่วไปต่างยกความไม่รู้เพื่อปฏิเสธความผิดทางอาญา กฎหมายจะไม่สามารถบังคับได้ เมื่อกฎหมายขาดความศักดิ์สิทธิ์ บ้านเมืองจะวุ่นวายไม่สงบสุข กฎหมายจะไม่มีสถานะแห่งกฎหมายอีกต่อไป แต่อย่างไรก็ตามเมื่อคดีขึ้นสู่ศาล ศาลจะเป็นผู้พิจารณาถึงเหตุแห่งความไม่รู้นั้นเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม หากศาลเชื่อว่าผู้กระทำผิดไม่รู้ว่าการกระทำนั้นผิดกฎหมายบัญญัติไว้เช่นนั้น ศาลจะลงโทษน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับความผิดนั้นเพียงใดก็ได้

โดยทฤษฎีทางกฎหมายอาญา คณิต ณ นคร (Na Nakorn, 2017, pp.48-49) ได้อธิบายว่ากฎหมายอาญาจัดเป็นกฎหมายมหาชนที่กำหนดความผิดและโทษในความสัมพันธ์ระหว่างเอกชนและรัฐ ซึ่งความผิดนั้นอาจเกิดความเสียหายต่อเอกชนและมีผลต่อมหาชนโดยรวมด้วย ดังนั้นกฎหมายจึงบัญญัติเป็นข้อห้ามไม่ให้กระทำความผิดหรือต้องกระทำการใด หากฝ่าฝืนต้องได้รับโทษ ซึ่งโทษทางอาญามีความรุนแรง ทั้งจำกัดสิทธิเสรีภาพ ปรับ ริบทรัพย์สิน และประหารชีวิตด้วยเหตุนี้การกำหนดโทษ จึงคำนึงถึงผลร้ายแรงที่จะเกิดขึ้นกับสังคมโดยรวม หากการกระทำนั้นก่อให้เกิดผลร้ายแรงต่อสังคมอย่างยิ่ง อัตราโทษก็สูงตามไปด้วย แต่อย่างไรก็ตามการใช้กฎหมายอาญาก็มีข้อจำกัดเช่นกัน อภิรัตน์ เพ็ชรศิริ (Petchsiri, 2013, pp.53-54) ชี้ว่ารัฐไม่ควรใช้โทษทางอาญาในความประพฤตินี้ที่ไม่ก่อให้เกิดอันตรายหรือก่อภัยพิบัติเกินกว่าผลร้ายที่เกิดขึ้นจริง หรือ รัฐไม่ควรใช้โทษทางอาญาเพื่อห้ามการกระทำอันเป็นสาธารณชน เพราะจะไม่มีประชาชนคนไหนให้ความร่วมมือและจะทำให้กฎหมายไม่สามารถบังคับใช้ได้ ซึ่งสอดคล้องกับคณิต ณ นคร (Na Nakorn, 2017, pp.58-61) ที่ว่าการบังคับใช้มาตรการทางอาญาควรคำนึงถึง “คุณธรรมทางกฎหมาย” บนพื้นฐานขนบธรรมเนียมประเพณีและความร้ายแรงแห่งความเสียหายที่เกิดขึ้น เป็นต้น ด้วยเหตุนี้บทบาทหน้าที่ของเจ้าหน้าที่บ้านเมืองที่เกี่ยวข้องจึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะชั้นเจ้าพนักงานสอบสวนในท้องที่ เพื่อให้การบังคับใช้มาตรการทางอาญาได้

อย่างมีประสิทธิภาพควบคู่กับผลสัมฤทธิ์ของกฎหมายในพื้นที่พื้นที่ตลาดการค้าชายแดน

5. ผลการศึกษา

สภาพเชิงพื้นที่ภูมิภาคเหนือตอนบน กลุ่ม 2 (เชียงราย พะเยา น่าน แพร่) ของประเทศไทยซึ่งมีพื้นที่ติดต่อกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) (ยกเว้นแพร่) ถูกจัดว่าเป็นภูมิภาคที่มีความหลากหลายทางชีวภาพสูง (CBD, 2024) หากพิจารณาตามภูมิรัฐศาสตร์ (Geo-Politics) พื้นที่ตามแนวเขตชายแดนไทย-ลาว ในจังหวัดเชียงราย น่าน พะเยา ทั้งฝั่งประเทศไทย และสปป.ลาว เป็นพื้นที่ธรรมชาติและเกษตรกรรมขนาดเล็กไปตามแม่น้ำโขงตั้งแต่บริเวณสามเหลี่ยมทองคำ อำเภอเชียงแสน มีลักษณะเป็นหาดทรายแม่น้ำสลับกับพื้นที่ป่าไม้และภูเขา โดยมีชุมชนขนาดเล็กกระจายตัวไปตลอดพื้นที่ตามแนวชายแดน มาจนถึงสุดเขตแดนที่สวนสาธารณะแก่งผาได อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย ก่อนสายน้ำโขงจะไหลเข้าเขตแดน สปป.ลาว โดยพื้นที่ตามเขตแดนในจังหวัดพะเยาและน่านเป็นพื้นที่ภูเขาสูงเป็นป่าไม้และเป็นพื้นที่รอยต่อของเขตป่าอนุรักษ์ด้วย (Protected Areas) เช่น อุทยานแห่งชาติภูซาง จังหวัดพะเยา กับพื้นที่เมืองคอบ แขวงไชยบุรี หรือพื้นที่ป่ารอยต่อพื้นที่อนุรักษ์ธรรมชาติ น้ำปูย (Nam-Phouy National Biodiversity Conservation Area) แขวงไชยบุรี สปป.ลาว กับอุทยานแห่งชาติดอยภูคา จังหวัดน่าน เป็นแนวเขตแดนธรรมชาติอันเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางชีวภาพสูงแหล่งหนึ่งของประเทศไทยตอนบน โดยเชื่อมติดกันไม่แบ่งแยก ซึ่งประชาชนในพื้นที่ทั้งสองประเทศมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรมประเพณีที่แตกต่างกันไป (พหุวัฒนธรรม) กระจายถิ่นฐานสร้างชุมชนในแบบหมู่บ้านขนาดเล็ก, ขนาดกลาง จนถึงชุมชนเมืองขนาดเล็กตามลำดับ ดังนั้นการรับรู้ถึงโทษทางกฎหมายจึงมีความแตกต่างกัน ซึ่งผลของการรับรู้สะท้อนถึงการปฏิบัติตามกฎหมายด้วย

5.1 การประเมินผลการรับรู้ด้านกฎหมายของเจ้าหน้าที่รัฐ
ผู้ประกอบการนำเข้าส่งออก และประชาชนต่อการปฏิบัติตามกฎหมายสัตว์ป่า
ระหว่างประเทศ พื้นที่ตลาดการค้าชายแดน ณ จุดผ่านแดน จังหวัด เชียงราย
พะเยา น่าน โดยสรุป มีรายละเอียดดังนี้

Table 1 ข้อคำถาม

ข้อคำถาม	คำตอบ	จำนวน	ร้อยละ
การซื้อขายผลิตภัณฑ์เกี่ยวกับสัตว์ป่าพืชป่า ท้องถิ่นบางชนิดมีความผิดทางอาญา ทั้งไทย-สปป. ลาว ซึ่งท่านอาจโดยจับ-ปรับดำเนินคดีได้ ดัดคุกันได้ ท่านทราบหรือไม่	ทราบ	81	67.50
	ไม่ทราบ	39	32.50
การซื้อขายผลิตภัณฑ์ทั้งช้าง-เสือ เป็นสินค้าที่อาจ ถูกจับดำเนินคดีได้ทั้งฝั่งไทย-สปป.ลาว จำเป็นต้อง มีใบอนุญาตค้าขาย ท่านทราบหรือไม่	ทราบ	74	61.67
	ไม่ทราบ	46	38.33
การซื้อขายชิ้นส่วน “เม่นใหญ่” มีความผิดทั้งผู้ซื้อ และผู้ขาย ในตลาดฝั่งไทย ท่านทราบหรือไม่	ทราบ	32	26.67
	ไม่ทราบ	88	73.33
อึเห็นหน้าขาว อึเห็นเครือ และอึเห็นขางลาย ไม่ เป็นสัตว์ป่าคุ้มครองของไทย ไม่ผิดกฎหมายไทย แต่เป็นสัตว์ป่าหวงห้ามบัญชี 1 ของ สปป.ลาว ท่าน ทราบหรือไม่	ทราบ	9	7.50
	ไม่ทราบ	111	92.50
กระรอกทั้งที่เป็นและตายที่เห็นวางขายในตลาดฝั่ง สปป.ลาว เป็นสัตว์ป่าคุ้มครองตามกฎหมายไทย ท่านทราบหรือไม่	ทราบ	16	13.33
	ไม่ทราบ	104	86.67

ข้อคำถาม	คำตอบ	จำนวน	ร้อยละ
เกิ้ล็ดลิน หรือ นิมิ ไม่ว่าจะอยู่ในลักษณะผลิตภัณฑ์	ทราบ	42	35.00
แบบใด ไม่สามารถซื้อขาย ครอบครองได้ ท่าน			
ทราบหรือไม่	ไม่ทราบ	78	65.00
เนื้อกวางป่า (Cervus unicolor) ที่ขายในตลาดฝั่ง	ทราบ	17	14.17
ไทย เป็นเนื้อกวางเลี้ยงจากฟาร์มถูกกฎหมาย จริง			
หรือไม่ ท่านทราบได้อย่างไร	ไม่ทราบ	103	85.83
ป้ายแจ้งเตือนการห้ามค้าขายสัตว์ป่าผิดกฎหมายใน	ทราบ	5	4.17
ตลาดค้าขายแดนทั้งฝั่งสปป.ลาว และไทย มีข้อมูล			
ให้ท่านทราบครบถ้วนหรือไม่	ไม่ทราบ	115	95.83
การบริโภคผลิตภัณฑ์ของป่าท้องถิ่นอาจนำมาซึ่ง	ทราบ	70	58.33
ความเสี่ยงต่อการติดเชื้อโรคอุบัติใหม่ ท่านทราบ			
หรือไม่	ไม่ทราบ	50	41.67
ท่านเคยรับทราบเกี่ยวกับกฎหมายสัตว์ป่าของไทย	ทราบ	106	88.33
และ สปป.ลาว จากช่องทางสื่อสารออนไลน์ต่าง ๆ			
หรือไม่	ไม่ทราบ	14	11.67

จากตารางนี้พบว่า ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งภาครัฐของไทยและสปป.ลาว ซึ่งประจำตามจุดผ่านแดนสากล มีความรู้และเข้าใจในกฎหมายสัตว์ป่าระหว่างประเทศ และกฎหมายสัตว์ป่าภายในประเทศซึ่งมีโทษทางอาญา ถึงร้อยละ 67.50 แต่ในทางกลับกัน ร้อยละ 32.50 เป็นประชาชนฝั่งสปป.ลาวและประชาชนในพื้นที่จุดผ่อนปรน ซึ่งทราบว่าสินค้าของป่าและซากสัตว์ป่าที่ผิดกฎหมาย ได้แก่งาช้าง

และขึ้นส่วนของสัตว์จำพวกเสือทั้งหมด โดยพบว่า จำนวนร้อยละ 74 ทั้งฝั่ง สปป.ลาวและไทย รับรู้ว่ามีผลิตภัณฑ์ข้าง เช่น แหวน หรือสร้อย เป็นสิ่งที่ห้ามซื้อขาย หากไม่ได้รับอนุญาตและมีใบอนุญาตถูกต้อง แต่ยังคงมีซื้อขายอยู่ทางฝั่ง สปป.ลาว ทั้งนี้จากตารางจะพบว่า ประชาชนทั้งฝั่งไทยและสปป.ลาว มีความสับสน ในชนิดพันธุ์สัตว์ป่าและซากของสัตว์ป่าที่ผิดกฎหมายและไม่ผิดกฎหมาย ได้แก่ ร้อยละ 9 ระบุว่า อีเห็นหน้าขาว อีเห็นเครือ และอีเห็นข้างลาย เป็นสัตว์ป่าคุ้มครอง ตามกฎหมายไทย แต่ความจริงแล้วขึ้นส่วนอีเห็นทั้ง 3 ชนิดที่วางขายในตลาด ไม่ผิดกฎหมายไทย แต่กลับเป็นสัตว์หวงห้ามตามบัญชีของกฎหมาย สปป.ลาว ซึ่งถูกลักลอบล่าจากฝั่งสปป.ลาว นำมาวางขายในตลาดชายแดนฝั่งไทย ในพื้นที่ จุดผ่อนปรน แจมบ่อง อ.เวียงแก่น-บ้านด่าน ตรงข้ามกับ เมืองห้วยทราย แขวง บ่อแก้ว สปป.ลาว ทั้งนี้มีข้อมูลที่น่าสนใจ คือ ประชาชนทั้ง 2 ฝั่งสามารถเข้าถึง สื่อสารออนไลน์ได้สูงคิดเป็นร้อยละ 88.33 ดังนั้นจึงสามารถรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ทั่วไปได้ แต่ไม่สามารถเข้าใจเนื้อหาของกฎหมายได้ดีเท่าที่ควร อีกทั้งการแจ้งเตือน บ้ายประกาศในสินค้าต้องห้ามต่าง ๆ ไม่ปรากฏพบในพื้นที่จุดผ่อนปรน ประชาชน จึงไม่ทราบ คิดเป็นร้อยละ 95.83

5.2 การเปรียบเทียบชนิดพันธุ์สัตว์ป่าตามกฎหมายสัตว์ป่าของไทย- สปป.ลาว และ อนุสัญญาไซเตส

ก. อนุสัญญาว่าด้วยการค้าระหว่างประเทศซึ่งชนิดสัตว์ป่าและพืชป่า ที่ใกล้สูญพันธุ์ (The Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora) เป็นอนุสัญญาที่ได้รับความนิยมมากในหมู่ ประเทศต่าง ๆ เมื่อเทียบกับจำนวนภาคีสมาชิกในกลุ่มอนุสัญญาด้านอนุรักษ์ ธรรมชาติอื่น ๆ เช่น Convention on Biological Diversity (CBD), Convention on the Conservation of Migratory Species of Wild Animals (CMS), Convention on Wetlands (Ramsar), World Heritage Convention (UNESCO) นั้นเป็นเพราะอนุสัญญาไซเตสเป็น “กฎหมายด้านการค้าขายสัตว์ป่าพืชป่าถูก กฎหมาย” เนื้อหาในอนุสัญญา ฯ ไม่ได้ห้ามค้าขายสัตว์ป่าพืชป่าโดยเด็ดขาด

ทั้งหมด แต่กำหนดเงื่อนไขการค้าขายตามระดับบัญชีรายชื่อไว้เป็นพิเศษ เพื่อป้องกันการสูญพันธุ์ของสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ ซึ่งหากปล่อยให้แต่ละประเทศค้าขาย สัตว์ป่าพืชป่ากันอย่างเสรี สัตว์ป่าและพืชป่าจะเสี่ยงต่อการสูญพันธุ์อย่างยิ่ง ดังนั้น การใช้ประโยชน์จากฐานทรัพยากรสัตว์ป่าพืชป่าจึงอยู่ภายใต้หลักการใช้ประโยชน์ อย่างยั่งยืน (Sustainable use)

อนุสัญญาไซเตสกำหนดระบบการควบคุมการค้าสัตว์ป่า พืชป่า และผลิตภัณฑ์จากสัตว์ป่า พืชป่าด้วยระบบใบอนุญาต (Permit) และหนังสือรับรอง (Certificate) ในการนำเข้า (Import), การส่งออก (Export), นำผ่าน (Transit), ส่งกลับออกไป (Re-export) โดยบริหารจัดการในรูปคณะกรรมการ 3 ชุดหลัก ซึ่งมาจากสมาชิกใน 6 ภูมิภาค คือ คณะกรรมการบริหาร (Standing Committee: SC) คณะกรรมการด้านสัตว์ (Animals Committee) และ คณะกรรมการด้านพืช (Plants Committee) ซึ่งในการประชุมทุกกรอบปี จะมีการกำหนดและจำแนกชนิดพันธุ์สัตว์ป่าและพืชป่าในระบบบัญชีรายชื่อชนิดพันธุ์ แบ่งเป็น 3 ระดับ (CITES Appendices) คือ

บัญชีรายชื่อ I ได้แก่ ชนิดพันธุ์ของสัตว์ป่าและพืชป่าที่ “ห้ามค้าขายเชิงพาณิชย์” โดยเด็ดขาด เนื่องจากใกล้จะสูญพันธุ์อย่างยิ่ง ยกเว้นเพื่อการศึกษาวิจัยและเพาะพันธุ์ ต้องได้รับความยินยอมจากรัฐบาลของประเทศนั้น ซึ่งส่วนมากเป็นการดำเนินการแลกเปลี่ยนในระดับรัฐบาลกับรัฐบาลเท่านั้น

บัญชีรายชื่อ II ได้แก่ ชนิดพันธุ์ของสัตว์ป่าและพืชป่าที่ยังไม่ถึงกับใกล้จะสูญพันธุ์ มีปริมาณขึ้น-ลง แต่ยังเสี่ยงต่อการถูกคุกคามในธรรมชาติ ชนิดพันธุ์ตามบัญชี 2 นี้จึงอนุญาตให้ค้าขายเชิงพาณิชย์ได้ แต่ต้องมีการควบคุมเข้มงวด ไม่ให้กระทบกับจำนวนในธรรมชาติ หรือเสี่ยงต่อการลดลงจนถึงจุดใกล้จะสูญพันธุ์ โดยประเทศต้นทางต้องมีหนังสือรับรองให้ส่งออก ในแต่ละครั้งพร้อมแสดงถึงผลกระทบต่อจำนวนการดำรงอยู่ของชนิดพันธุ์นั้น ๆ ในธรรมชาติ

บัญชีรายชื่อ III ได้แก่ ชนิดพันธุ์สัตว์ป่า พืชป่าที่พบประจำถิ่นในประเทศ ซึ่งยังคงมีจำนวนชนิดพันธุ์ตามธรรมชาติเพียงพอในการตอบสนองต่อความต้องการ

เชิงพาณิชย์ ซึ่งส่วนมากถูกคุ้มครองตามกฎหมายภายในของแต่ละประเทศ แตกต่างกันไป ดังนั้นการค้าขายจึงสามารถดำเนินการได้ แต่ต้องมีหนังสือรับรองถิ่นกำเนิด

Table 2 จำนวนชนิดพันธุ์สัตว์ป่าตามบัญชีอนุสัญญาไซเตส

Fauna	APP.I	APP.II	APP.III
Mammals	334	523spp+9sspp.	46spp.+11sspp. spp.+14sspp.
Birds	156spp.+5sspp.	1,294spp.+6sspp.	60spp.
Reptiles	105spp.+4sspp.	870spp.	215spp.+8sspp.
Amphibians	24spp.	351spp.	5spp.
Fish	16spp.	224spp.	19spp.
Invertebrates	69spp.+7sspp.	2193spp+1sspp.	27spp.+3sspp.

Source: CITES, <https://cites.org/eng/disc/species.php>

Table 3 จำนวนชนิดพันธุ์พืชป่าตามบัญชีอนุสัญญาไซเตส

Flora	APP.I	APP.II	APP.III
	395spp.+4sspp. +12var.	33,764spp. (incl.110 popns)	134spp.+1var.

Source: CITES, <https://cites.org/eng/disc/species.php>

อย่างไรก็ตาม อาจมีชนิดพันธุ์สัตว์และพืชอื่น ๆ ที่ไม่ได้ถูกขึ้นบัญชีรายชื่อทั้ง 3 ประเภท หรือที่เรียกว่า “Non-CITES Listed Wildlife” ซึ่งอาจเป็นสินค้าปศุสัตว์ ดอกไม้ กล้วยไม้ พันธุ์ไม้ สัตว์เลี้ยง สัตว์น้ำ แมลง และแมลงชนิดต่าง ๆ ในการค้าขายระหว่างประเทศ ซึ่งสินค้าประเภทต่าง ๆ เหล่านี้ก็ต้องสำแดงประเภทสินค้าตามกฎหมายศุลกากรในการนำเข้า-ส่งออก-นำผ่านแดน

ข. กฎหมายสัตว์ป่า สปป.ลาว (ฉบับปรับปรุง) ฉบับเลขที่ 42 วันที่ 17 กรกฎาคม 2023 และบัญชีรายชื่อสัตว์ป่า-สัตว์น้ำ ฉบับเลขที่ 08 วันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2021

กฎหมายสัตว์ป่า สปป. ลาว ฉบับปรับปรุงนี้เพิ่มเติมเนื้อหาให้สอดคล้องตามอนุสัญญาไซเตสมากยิ่งขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์ในการบริหารจัดการและใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน ซึ่งกำหนดความหมายของสัตว์ป่า ตามมาตรา 2 (แก้ไข) ว่า “สัตว์ป่า คือ สัตว์ทุกชนิดที่เกิด อาศัย และเติบโตในป่า แหล่งอาศัยของสัตว์ป่า หรือถูกนำมาเลี้ยงและสืบพันธุ์ ซึ่งประกอบด้วย สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม สัตว์เลื้อยคลาน นก และสัตว์ป่าอื่น ๆ” ซึ่งรัฐกำหนดนโยบายเกี่ยวกับสัตว์ป่าไว้ในมาตรา 4 (แก้ไข) ในลักษณะส่งเสริมให้บุคคล นิติบุคคล หรือ องค์กรทั้งในและต่างประเทศลงทุนในการบริหารจัดการและพัฒนาสัตว์ป่าในธรรมชาติอย่างยั่งยืน พร้อมทั้งส่งเสริมศักยภาพการท่องเที่ยวบนฐานทรัพยากรสัตว์ป่าด้วย โดยในมาตรา 6 (แก้ไข) กำหนดให้กรรมสิทธิ์เหนือสัตว์ป่าทั้งหมดในประเทศเป็นทรัพย์สินของคณะกรรมการการอนุรักษ์ ซึ่งบริหารจัดการแบบรวมศูนย์เป็นเอกภาพทั่วประเทศ ซึ่งมีนัยยะว่าด้วยอำนาจแห่งกฎหมายนี้ การใช้ประโยชน์ต่าง ๆ จากสัตว์ป่าจะต้องได้รับอนุญาตจากหน่วยงานจัดการสัตว์ป่า

สัตว์ป่าตามกฎหมายฉบับนี้ แบ่งเป็น 3 ประเภท ดังนี้

ประเภทที่ 1 สัตว์ป่าหวงห้าม ตามบัญชีสัตว์ป่า I หมายถึง เป็นสัตว์หายาก ถูกคุกคามและใกล้สูญพันธุ์ ซึ่งมีความสำคัญต่อระบบนิเวศ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และการวิจัยทางวิทยาศาสตร์ สัตว์ป่ารายชื่อ 1 จึงต้องได้รับการจัดการคุ้มครอง และพัฒนาอย่างรอบคอบเคร่งครัด (มาตรา 11 แก้ไข)

ประเภทที่ 2 สัตว์ป่าคุ้มครอง ตามบัญชีสัตว์ป่า II หมายถึง เป็นสัตว์ป่าที่ยังไม่ใกล้สูญพันธุ์ มีประโยชน์ด้านการวิจัย ทางนิเวศวิทยา เศรษฐกิจ สังคม และวิทยาศาสตร์ ซึ่งจะต้องได้รับการจัดการ คุ้มครอง พัฒนาและควบคุม (มาตรา 12 แก้ไข)

ประเภทที่ 3 สัตว์ป่าทั่วไป ตามบัญชีสัตว์ป่า III หมายถึง สัตว์ป่าที่สามารถแพร่กระจายได้อย่างกว้างขวางในธรรมชาติ ซึ่งมีความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจสังคม ระบบนิเวศ สภาพความเป็นอยู่ของประชาชนและการศึกษาวิจัยทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งสัตว์ป่าในบัญชี III นี้สามารถนำมาใช้ได้ตามกฎหมายและรับประกันการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน

ทั้งนี้รายละเอียดการจำแนกชนิดพันธุ์และการขึ้นบัญชีชนิดพันธุ์เป็นไปตามคำสั่งกระทรวงเกษตรและป่าไม้ เป็นหน่วยงานรับรองบัญชีสัตว์ป่าในแต่ละช่วง

Table 4 บัญชีชนิดพันธุ์เลขที่ 08 ลงวันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2021

App.	Mammals	Reptiles	Birds	Fish	Amphibians	รวม
I	79	22	52	10	2	165
II	15	6	27	8	1+ 9 แมลง/ แมง	66
III	อื่นๆ	อื่นๆ	อื่นๆ	อื่นๆ	อื่นๆ	--

มาตรา 14 (แก้ไขเพิ่มเติม) กำหนดกิจกรรมการจัดการสัตว์ป่าไว้ 17 รายการ ซึ่งการล่าสัตว์ป่าและการค้าสัตว์ป่า นำเข้า-ส่งออก-นำผ่าน-ขนส่งสัตว์ป่า เป็นกิจกรรมการจัดการสัตว์ป่าด้วยเช่นกัน

มาตรา 16 (แก้ไขเพิ่มเติม) โดยกำหนด ห้ามล่าสัตว์ป่าบัญชี I โดยเด็ดขาดเว้นแต่จำเป็นสำหรับการศึกษา วิจัย และขยายพันธุ์โดยมิใช่เชิงพาณิชย์ แต่ต้องได้รับอนุญาตจากกระทรวงเกษตรและป่าไม้ ในสัตว์ป่าบัญชี II ต้องได้รับอนุญาตให้ล่า ในสัตว์ป่าบางชนิด บางพื้นที่และบางฤดูกาล เพื่อนำไปใช้ในที่สาธารณะประโยชน์ ครอบครัว และตามประเพณี โดยใช้เครื่องมือไม่เป็นการทำลายล้างผลาญ ทั้งนี้ต้องเป็นไปตามที่สำนักงานจัดการสัตว์ป่ากำหนด และสัตว์ป่า

ทั่วไปบัญชี III อนุญาตให้ล่าสัตว์ป่าได้ตามฤดูกาลโดยใช้เครื่องมือที่ไม่มีลักษณะเป็นการล้างผลาญด้ยสูญ

มาตรา 18 (แก้ไข) การค้าสัตว์ป่านั้น กฎหมายกำหนดห้ามค้าสัตว์ป่าบัญชี I รวมทั้งซาก ชิ้นส่วนและผลิตภัณฑ์โดยเด็ดขาด สำหรับสัตว์ป่าบัญชี II รวมทั้งซาก ชิ้นส่วนและผลิตภัณฑ์ของสัตว์ป่านั้นอนุญาตให้ค้าขายได้นับตั้งแต่วรุ่นที่ 2 (F2) และรุ่นถัดไป แต่ห้ามค้าขายในรุ่นพ่อแม่พันธุ์ (F0) และรุ่นที่ 1 (F1) เมื่อได้ลูกพันธุ์รุ่นที่ 1 แล้วควรปล่อยพ่อแม่พันธุ์กลับคืนสู่ป่าและเก็บลูกพันธุ์รุ่นที่ 1 ไว้เป็นพ่อแม่พันธุ์ต่อไป หรือ ปล่อยกลับคืนสู่ป่า ตามมาตรา 36 (ใหม่) ส่วนสัตว์ป่าบัญชี III นั้น ต้องได้รับอนุญาตให้ค้าขายได้ตามกฎหมาย

กฎหมายสัตว์ป่า สปป.ลาว กำหนดถึงการใช้อย่างไร 4 ประเภท คือ (1) ใช้เพื่อสาธารณประโยชน์ (2) ใช้สำหรับครอบครอง (3) ใช้ตามประเพณี และ (4) ใช้สำหรับธุรกิจ บนพื้นฐานความยั่งยืน สมดุลต่อระบบนิเวศ และไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม มาตรา 41 (แก้ไขเพิ่มเติม)

หมวดที่ 6-7 งานด้านสัตว์ป่านั้นเป็นงานที่รัฐให้ความรับรอง โดยรัฐบาลคุ้มครองงานด้านสัตว์ป่าแบบรวมศูนย์และเป็นเอกภาพ กฎหมายกำหนดวิธีดำเนินการค้าสัตว์ป่าไว้ตั้งแต่มาตรา 64-67 (ใหม่) ซึ่งเป็นอำนาจของกรสืบสวนสอบสวนของเจ้าหน้าที่ป่าไม้ กระทรวงเกษตรและป่าไม้ กรมตรวจสอบป่าไม้ สำนักงานอัยการประชาชน ศาลประชาชน และหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องอย่างมีส่วนร่วมในการดำเนินการคดีอาญา แต่อย่างไรก็ตามสภาพสังคมของ สปป. ลาว นั้นประชาชนส่วนมากยังคงต้องพึ่งพาอาหารจากป่า ด้วยเหตุนี้การกำหนดโทษตาม มาตรา 80 (แก้ไขเพิ่มเติม) จึงเริ่มตั้งแต่ระดับการตักเตือน-โทษทางวินัย-การฟื้นฟู-จ่ายค่าเสียหายทางแพ่ง หรือลงโทษทางอาญา ทั้งนี้หากเป็นข้อห้ามที่ไม่ใช่การกระทำความผิดทางอาญา และก่อให้เกิดความเสียหายเล็กน้อยจะถูกปรับ 2 เท่าของมูลค่าความเสียหายต่อสัตว์ป่า หากมีการกระทำความผิดซ้ำในสัตว์ป่าตามบัญชี II และ III ค่าปรับจะเพิ่มขึ้น รวมทั้งทรัพย์สินตกเป็นของรัฐ (มาตรา 81 แก้ไข)

ค. พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2562 ของประเทศไทย มาตรา 4 แบ่งประเภทสัตว์ทุกชนิดในอาณาจักรสัตว์ (Animals kingdom) ที่พบในประเทศไทย เป็น 6 กลุ่ม คือ

(1) สัตว์ป่า โดยกำหนดให้ “สัตว์ทุกชนิดซึ่งโดยทั่วไปเกิดและดำรงชีวิตอยู่ในธรรมชาติอย่างเป็นอิสระ” คือ “สัตว์ป่า” (Wild animals) ทั้งนี้หมายความรวมถึงไข่และตัวอ่อนของสัตว์เหล่านั้น เช่น แมวตาว หรือแมวแกว (Prionailurus bengalensis), ลำดับที่ 146 กฎกระทรวงกำหนดให้สัตว์ป่าบางชนิดเป็นสัตว์ป่าคุ้มครอง พ.ศ. 2567) มีพฤติกรรมที่ดิ้นรน ไม่เชื่อง (ferae naturae) เพราะดำรงชีวิตอยู่ในป่าอย่างอิสระ ไม่อยู่ภายใต้การควบคุมของมนุษย์ ดังนั้นจึงมีความเป็นสัตว์ป่า

(2) “สัตว์บ้าน” (Domestic animals) กฎหมายนี้กำหนดว่า “สัตว์ซึ่งได้รับการยอมรับในทางวิชาการว่าสายพันธุ์นั้นเป็นสัตว์บ้านไม่ใช่สัตว์ป่าและสัตว์ที่ได้มาจากการสืบพันธุ์ของสัตว์ดังกล่าว” ซึ่งหมายถึงชนิดพันธุ์สัตว์ที่ไม่มีพฤติกรรมความเป็นป่าอย่างสัตว์ป่าหลงเหลืออยู่ ฝึกฝนได้ เชื่อง (tamed) และต้องได้รับการยอมรับทางวิชาการ (อนุกรมวิธาน, Taxonomy) จึงถือว่าเป็น “สัตว์บ้าน” เช่น “แมวเบงกอล” (Bengal cat, Felis bengalensis) มีลักษณะคล้ายคลึงกับ “แมวตาว” (Prionailurus bengalensis) แต่จัดเป็นสัตว์เลี้ยงได้

(3) “สัตว์ป่าสงวน” หมายความว่า สัตว์ป่าหายากหรือสัตว์ป่าที่ใกล้สูญพันธุ์จำเป็นต้องสงวนและอนุรักษ์ไว้อย่างเข้มงวดตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัตินี้ จำนวนทั้งสิ้น 21 ชนิด ตามพระราชกฤษฎีกากำหนดให้สัตว์ป่าบางชนิดเป็นสัตว์ป่าสงวน พ.ศ. 2567 เมื่อ 12 สิงหาคม พ.ศ. 2567 สัตว์ป่าจำพวกสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม จำนวน 15 ชนิด สัตว์จำพวกนก 4 ชนิด สัตว์ป่าจำพวกสัตว์เลื้อยคลาน 1 และสัตว์ทะเลจำพวกปลา 1 ชนิด

(4) “สัตว์ป่าคุ้มครอง” หมายความว่า สัตว์ป่าที่มีความสำคัญต่อระบบนิเวศ หรือจำนวนประชากรของสัตว์ป่าชนิดนั้นมีแนวโน้มลดลงอันอาจส่งผล

กระทบต่อระบบนิเวศ ตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัตินี้ โดยกำหนดบัญชีสัตว์ป่าคุ้มครองไว้ 2 ประเภท คือ บัญชี 1 สัตว์ป่าคุ้มครองที่มีไข่สัตว์น้ำ และ บัญชี 2 สัตว์ป่าคุ้มครองที่เป็นสัตว์น้ำ

Table 5 กฎกระทรวงกำหนดให้สัตว์ป่าบางชนิดเป็นสัตว์ป่าคุ้มครอง พ.ศ. 2567 กำหนดบัญชี 1 และ 2 (ราชกิจจานุเบกษา 141 ตอนที่ 58 ก 24 กันยายน 2567)

สัตว์ป่า คุ้มครอง	สัตว์เลื้อยลูก ด้วยนม 176	สัตว์เลื้อยคลาน 67	นก 947	สัตว์สะเทินน้ำ สะเทินบก 4	แมลง 20
บัญชี 1					
บัญชี 2	สัตว์น้ำที่เลี้ยง ลูกด้วยนม 21	สัตว์น้ำประเภท เลื้อยคลาน 20	ไม่มีกระดูก สันหลัง 13	สัตว์น้ำ ประเภท สะเทินน้ำ สะเทินบก 6	ปลา 30

(5) สัตว์ป่าคุ้มครองที่เพาะพันธุ์ได้ เป็นสัตว์ป่าที่รัฐส่งเสริมเพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจ สามารถเพาะพันธุ์และค้าขายเชิงพาณิชย์ได้

Table 6 บัญชีสัตว์ป่าคุ้มครองที่เพาะพันธุ์ได้

สัตว์ป่า คุ้มครองที่ เพาะพันธุ์ ได้	สัตว์เลื้อย ลูกด้วยนม	สัตว์เลื้อย คลาน	นก	ปลา	สัตว์สะเทิน น้ำสะเทิน บก	แมลง/ แมลง
--	-8-	-7-	42	-4-	-1-	--

(6) สัตว์ป่าควบคุม เป็นสัตว์ป่าตามบัญชีรายชื่ออนุสัญญาไซเตส โดยกฎหมายฉบับนี้กำหนดไว้ 2 ลักษณะ คือ (1) สัตว์ป่าประเภทใดบางเป็นสัตว์ป่าควบคุม

ตามอนุสัญญาไซเตส เรียกว่า “บัญชีสัตว์ป่าควบคุม พ.ศ. 2565” ซึ่งแบ่งเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มที่ 1 จำนวน 1,014 ชนิดพันธุ์ และ กลุ่มที่ 2 จำนวน 86 ชนิดพันธุ์ (ประกาศกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเรื่อง กำหนดให้สัตว์ป่าบางชนิดเป็นสัตว์ป่าควบคุม พ.ศ. 2565 ราชกิจจานุเบกษา 139 ตอนพิเศษ 235 ง วันที่ 3 ตุลาคม 2565) และ (2) สัตว์ป่าควบคุมที่ต้องแจ้งการครอบครอง ทั้งนี้ หมายความว่ารวมถึงชิ้นส่วนและซากของสัตว์ป่าดังกล่าวด้วย

Table 7 บัญชีสัตว์ป่าควบคุมที่ต้องแจ้งการครอบครอง 67 ชนิดตามประกาศกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเรื่อง กำหนดชนิดสัตว์ป่าควบคุมที่ต้องแจ้งการครอบครอง พ.ศ. 2565 ราชกิจจานุเบกษา 139 ตอนพิเศษ 247 ง วันที่ 18 ตุลาคม 2565

สัตว์ป่า ควบคุมที่ ต้องแจ้ง ครอบครอง	สัตว์เลี้ยง ลูกด้วย นม	สัตว์เลื้อย คลาน	นก	ปลา	สัตว์สะเทิน น้ำสะเทิน บก	แมง/ แมลง
--	20	18	29	-4-	-1-	--

สำหรับความผิดที่เกี่ยวกับสัตว์ป่าและการบุกรุกทำลายทรัพยากรธรรมชาติในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่านั้น กำหนดไว้ในหมวด 9 บทกำหนดโทษ ซึ่งผู้กระทำความผิดตามกฎหมายนี้มีความรับผิดชอบทั้งทางอาญาและแพ่ง โดยมีอัตราโทษทางอาญาสูงถึงจำคุกตั้งแต่ 3 ปี ถึง 15 ปี หรือปรับตั้งแต่ 300,000 บาทถึง 1.5 ล้านบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ ตามมาตรา 89 ว.2 เป็นต้น

5.3 การนำเสนอนโยบายการบังคับใช้กฎหมายเกี่ยวกับสัตว์ป่าของพื้นที่ชายขอบระหว่างประเทศไทยและลาว เชียงราย-น่าน-พะเยา ในบริบทการค้าชายแดน

ผลการวิเคราะห์จากผู้เชี่ยวชาญเห็นว่า การบังคับใช้กฎหมายเกี่ยวกับสัตว์ป่าของพื้นที่ชายขอบระหว่างประเทศไทยและลาว เชียงราย-น่าน-พะเยา ในบริบทการค้าชายแดน มีสาเหตุมาจากความสับสนของชนิดพันธุ์ของกฎหมาย จึงไม่มั่นใจว่าชนิดพันธุ์ใดเป็นชนิดพันธุ์ที่ผิดกฎหมายใด อีกทั้งเกิดจากการไม่บังคับใช้กฎหมายเชิงบูรณาการ เนื่องจากเชื่อว่าหน่วยงานตนเองไม่มีอำนาจตามกฎหมาย สัตว์ป่าโดยตรง และไม่ประสงค์จะเป็นเจ้าทุกข์ในทางคดีความ จึงเป็นช่องโหว่ในการบังคับใช้กฎหมายสัตว์ป่าในระดับท้องถิ่น หากกำหนดให้โทษทางอาญาของกฎหมายสัตว์ป่าเป็นการปรับปรับตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการปรับเป็นพินัย พ.ศ. 2565 น่าจะมีประสิทธิภาพมากขึ้น

6. อภิปรายผล

ผลการวิจัยการรับรู้กฎหมายสัตว์ป่าพืชป่าของประชาชนทั้งฝั่งไทยและสปป.ลาว กรณีศึกษาผลิตภัณฑ์ของป่าท้องถิ่นตลาดค้าชายแดน ในพื้นที่วิจัยชั้นนี้ มีข้อค้นพบว่า การตระหนักรู้ว่าการซื้อขายผลิตภัณฑ์เกี่ยวกับสัตว์ป่าพืชป่าท้องถิ่นบางชนิดมีความผิดทางอาญา ทั้งไทย-สปป.ลาว ซึ่งมีโทษทางอาญาสูงนั้น

(1) กลุ่มเจ้าหน้าที่ภาครัฐ “ประจำด่านสากล” ทั้งฝั่งไทย-สปป.ลาว มีความตระหนักถึงข้อกฎหมายและเข้าใจเป็นอย่างดี ประกอบไปด้วยเจ้าหน้าที่ที่มีความรู้ความชำนาญ ซึ่งแตกต่างกับเจ้าหน้าที่ “ประจำจุดผ่อนปรน” ที่มองว่าการค้าขายผลิตภัณฑ์ของป่าเป็นเรื่องปกติ ที่สะท้อนวิถีท้องถิ่นของคนในพื้นที่ หากจะต้องดำเนินคดีกับชาวบ้านจะไม่ใช่ประโยชน์ต่อเศรษฐกิจค้าขายท้องถิ่น ซึ่งงานวิจัยนี้พบว่า การรับรู้ของประชาชนที่มาจับจ่ายใช้สอยในตลาดริมโขง บริเวณจุดผ่อนปรนจะเข้าใจว่าพื้นที่นั้นอนุญาตให้ซื้อขายผลิตภัณฑ์ของป่าจากฝั่ง สปป.ลาว ได้ โดยรับรู้ว่าสิ่งเหล่านั้นเป็นของป่า แต่ไม่ใช่ของป่าจากฝั่งไทย จึงสามารถซื้อขาย

ในตลาดได้ ด้วยเหตุนี้จุดผ่อนปรนจึงเป็นพื้นที่รับรู้ของคนไทยในท้องถิ่นว่าเป็นจุดขายสินค้าของป่าจากฝั่งสปป.ลาว ตามฤดูกาลให้ผู้นิยมชมชอบบริโภคของป่าเดินทางมาจับจ่ายใช้สอย ด้วยเหตุนี้ผลิตภัณฑ์ของป่าท้องถิ่นจึงเป็น “เสน่ห์” ของตลาดค้าขายชายแดน ที่กระตุ้นเศรษฐกิจชุมชน ซึ่งสามารถพบได้ตามจุดผ่อนปรนต่าง ๆ

(2) กลุ่มพ่อค้าแม่ค้าและผู้ประกอบการ ไม่ตระหนักถึงโทษทางกฎหมาย โดยเฉพาะกลุ่มผู้ค้าขายฝั่ง สปป.ลาว และกลุ่มชาติพันธุ์ จากการวิจัยพบว่าผู้ค้าแผงลอยซึ่งนำผลิตภัณฑ์ของป่าท้องถิ่นจากฝั่งลาวเข้ามาวางขายในตลาดได้ชำระค่าแผงแล้ว ซึ่งมีเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นมาเก็บค่าแผงและอนุญาตให้วางขายได้ จึงคิดว่าไม่มีความผิดเพราะเป็นพื้นที่ผ่อนปรน

(3) กลุ่มประชาชนทั่วไปและนักท่องเที่ยว แบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ โดยลักษณะแรกนั้น กลุ่มนี้รับรู้ว่าการซื้อขายผลิตภัณฑ์ของป่าตลาดค้าขาย ณ จุดผ่อนปรนสามารถทำได้ ไม่ผิดกฎหมาย สอดคล้องกับกลุ่มพ่อค้าแม่ค้าและผู้ประกอบการ ส่วนในกลุ่มลักษณะที่สองนั้น เป็นนักท่องเที่ยวซึ่งไม่ใช่กลุ่มคนท้องถิ่น เช่น มาจากกรุงเทพฯ จะรับรู้ว่าการซื้อขายของป่าเป็นความผิดตามกฎหมายไทย แต่ไม่รู้ว่าผิดกฎหมาย สปป.ลาว ซึ่งการวิจัยนี้พบว่า กลุ่มประชาชนและนักท่องเที่ยวไทยที่เดินทางไปฝั่งสปป.ลาว มีความนิยมบริโภคผลิตภัณฑ์ของป่าท้องถิ่นตามฤดูกาลในตลาดด้วยเช่นกัน ซึ่งนักท่องเที่ยวชาวไทยเหล่านี้รับรู้จากช่องทางใน Youtube ประเภทช่องแบกเบ้ท่องเที่ยว ช่องเดินชมตลาดท้องถิ่น ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการรับรู้กฎหมายมีผลต่อพฤติกรรมในทางตรงกันข้ามระหว่างกลุ่มคนท้องถิ่นทั้งไทยและสปป.ลาว กับกลุ่มนักท่องเที่ยวต่างถิ่น ซึ่งเดินทางข้ามไปฝั่งสปป.ลาว เพื่อบริโภคผลิตภัณฑ์ของป่าโดยเฉพาะ ถึงแม้จะไม่ผิดกฎหมายของสปป.ลาว แต่หากรับรู้ว่าเป็นการกระทำความผิดต่อกฎหมายไทย และมีเจตนาบริโภคผลิตภัณฑ์สัตว์ป่าท้องถิ่นที่ฝั่งลาว ก็อาจเป็นการสนับสนุนอาชญากรรมสัตว์ป่าข้ามชาติตามหลักการอนุสัญญาไซเตส

อย่างไรก็ตาม จากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องได้ชี้ว่า ความแตกต่างในชนิดพันธุ์สัตว์ป่าของกฎหมาย ก็มีผลต่อการกระทำความผิดด้วยเช่นกัน ซึ่งนโยบายทางกฎหมายด้านการบริหารจัดการสัตว์ป่าที่ต่างกันไป เช่น กฎหมายสัตว์ป่าของ สปป.ลาว ซึ่งมีได้มุ่งเน้นมาตรการลงโทษทางอาญา (ชาวบ้านไม่เชื่อว่าอาชญากร) แต่สนับสนุนการใช้ประโยชน์จากสัตว์ป่าอย่างยั่งยืนผ่านระบบใบอนุญาต ซึ่งความเข้มงวดต่อการใช้ประโยชน์จากสัตว์ป่านั้นแบ่งเป็นกลุ่มบัญชี I มีความเข้มงวดเป็นที่สุด รองลงมาคือบัญชี II กิจกรรมต่าง ๆ ให้อยู่ภายใต้การอนุญาตจากรัฐ และกลุ่มบัญชี III ใช้ประโยชน์ได้ภายใต้หลักการที่ยั่งยืน จากผลการวิจัยพบว่า สปป.ลาว ยังคงเป็นประเทศที่พบทรัพยากรสัตว์ป่าพืชป่าอยู่ในป่าธรรมชาตินอกพื้นที่อนุรักษ์ (Protected Areas) และประชาชนยังคงดำรงชีวิตโดยอาศัยสัตว์ป่าเป็นอาหาร ซึ่งแตกต่างกับสังคมในประเทศไทยที่ประชาชนทั่วไปไม่บริโภคสัตว์ป่าเพื่อดำรงชีวิตแล้ว แต่กลับนิยมด้านการเพาะเลี้ยงและขยายพันธุ์ ทำให้ทรัพยากรสัตว์ป่าหลายชนิดถูกลักลอบล่าจากฝั่งสปป.ลาว เพื่อนำมาขายหรือ “สวมบัญชีเป็นสัตว์ถูกกฎหมาย” ในประเทศไทย ในธุรกิจสวนสัตว์และธุรกิจค้าขายสัตว์แปลก (Exotic pet market) ซึ่งสัตว์ป่าหลายชนิดพันธุ์สามารถซื้อขายได้ถูกต้องตามกฎหมาย แต่กฎหมายเองนั้นมีความซับซ้อนจึงทำให้เป็นสาเหตุแห่งการกระทำความผิด

งานวิจัยนี้จำแนกชนิดพันธุ์ ดังนี้ (A) ชนิดพันธุ์บางชนิดอาจผิดกฎหมายไทย ไม่ผิดต่อกฎหมายสปป.ลาว หรือ (B) ชนิดพันธุ์บางชนิดผิดกฎหมายสปป.ลาว ไม่ผิดต่อกฎหมายไทย และ (C) ชนิดพันธุ์บางชนิดผิดกฎหมายไทยและสปป.ลาว ดังนั้น ความสับสนในกลุ่มบัญชีชนิดพันธุ์ต่าง ๆ เหล่านี้ ส่งผลต่อการรับรู้และการปฏิบัติตามกฎหมายของผู้ประกอบการธุรกิจสัตว์เลี้ยงและเจ้าหน้าที่ด้วยเช่นกัน ซึ่งในความผิดที่มีอัตราโทษทางอาญาสูงตามกฎหมายสัตว์ป่าไทยนั้น ควรมีความชัดเจนเพื่อให้ผู้ประกอบการและผู้มีส่วนได้เสียในกิจการต่าง ๆ ด้านสัตว์ป่าพืชป่าได้เข้าใจถูกต้องตรงกัน อันจะเป็นการป้องปรามและลดการกระทำความผิดต่อการค้าขายสัตว์ป่าพืชป่าผิดกฎหมายลงได้

Table 8 ตัวอย่างเปรียบเทียบการจำแนกชนิดพันธุ์ตามกฎหมายไทย-สปป. ลาว
ในสินค้าของป่าท้องถิ่น จุดผ่อนปรนทั้งฝั่งไทย-สปป.ลาว (ตามระยะเวลาศึกษาวิจัย)

กฎหมาย	ชนิดพันธุ์
(A) พิดกฎหมายไทย แต่ไม่พิดกฎหมาย สปป. ลาว	- หนูถ้ำ (Leopoldamys nielli) **สัตว์ป่าคุ้มครอง ประเภทเลี้ยงลูกด้วยนม ลำดับที่ 167 - ตะกวด/แลน (Varanus bengalensis) **สัตว์ป่า คุ้มครองประเภทสัตว์เลื้อยคลานลำดับที่ 36**
(B) พิดกฎหมายสปป. ลาว แต่ไม่พิดกฎหมาย ไทย	- อีเห็นข้างลาย (Paradoxurus hermaphroditus) **บัญชี II สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม ลำดับที่ 3** - อีเห็นเครือ (Paguma larvata) **บัญชี I สัตว์ เลี้ยงลูกด้วยนม ลำดับที่ 63** - อีเห็นหน้าขาวหรืออีเห็นหูช้าง (Arctogalidia trivirgata) **บัญชี II สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม ลำดับ ที่ 4** - หนูหาย (Leopoldamys sabanus) **บัญชี II สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม ลำดับที่ 21** - อี้ง (All Genus Kaloula species) **บัญชี III สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ ลำดับที่ 1**
(C) พิดทั้งกฎหมายไทย และกฎหมายสปป.ลาว	- เม่นใหญ่ (Hystrix brachyura) **สัตว์ป่าคุ้มครอง ประเภทเลี้ยงลูกด้วยนม ลำดับที่ 145** - เม่นหางพวง (Atherurus macrourus) **สัตว์ป่า คุ้มครองประเภทเลี้ยงลูกด้วยนม ลำดับที่ 144 - เก้ง (Muntiacus vaginalis/muntjak) *สัตว์ป่า คุ้มครองประเภทเลี้ยงลูกด้วยนม ลำดับที่ 15 และ**บัญชี II สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม ลำดับที่ 7

กฎหมาย	ชนิดพันธุ์
	- เก้ง (<i>Muntiacus vuquangensis</i> , **บัญชี I สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม ลำดับที่ 39
	- เก้ง (<i>Muntiacus rooseveltorum</i> , **บัญชี I สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม ลำดับที่ 40
	- เก้ง (<i>Muntiacus truongsongensis</i> , **บัญชี I สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม ลำดับที่ 41
	- กระรอก *สัตว์ป่าคุ้มครองประเภทเลี้ยงลูกด้วยนม ลำดับที่ 5-13 และ กระรอกทุกสายพันธุ์ **บัญชี II สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม ลำดับที่ 7

หมายเหตุ: * บัญชีชนิดพันธุ์ตามกฎหมายไทย, ** บัญชีชนิดพันธุ์ สปป.ลาว

จากตารางเปรียบเทียบนี้จะเห็นได้ว่านอกจากความสับสนในชนิดพันธุ์สัตว์ป่าและซากของสัตว์ป่าแล้ว ยังมีความแตกต่างในการจำแนกชนิดพันธุ์ตามบัญชีกฎหมายระหว่างประเทศไทยและสปป.ลาว ด้วย เช่น หนูห้วย (*Leopoldamys sabanus*) ตามกฎหมายสัตว์ป่าของ สปป.ลาว จัดเป็นบัญชี II สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม ลำดับที่ 21 จึงต้องได้รับอนุญาตในการค้าขาย แต่หากผู้ค้าชาวลาวนำสินค้าข้ามมาขายฝั่งไทย ก็จะไม่ผิดกฎหมายไทย ในทางกลับกัน หากนำซากชิ้นส่วนของ หนูถ้ำ (*Leopoldamys nielli*) มาขายฝั่งไทยก็จะมี ความผิดตามกฎหมายสัตว์ป่าไทย ซึ่งลักษณะทางกายภาพของหนูห้วยและหนูถ้ำมีความคล้ายคลึงกันมาก หากเป็นซากแล้วยังไม่สามารถแยกแยะได้ด้วยตาเปล่า ดังนั้น จึงยากต่อการจำแนกตามท้องถิ่นทั่วไป เมื่อกฎหมายสัตว์ป่าไทยกำหนดโทษทางอาญาไว้สูง และไม่อยู่ภายใต้การปรับเป็นพินัยตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการปรับเป็นพินัย พ.ศ. 2565 แต่ประสิทธิภาพในการปฏิบัติตามกฎหมายมีข้อจำกัด การบังคับใช้มาตรการทางอาญาในกรณีศึกษาจึงไม่มีผลสัมฤทธิ์

ตามกฎหมาย แต่กลับเพิ่มโอกาสให้เจ้าหน้าที่รัฐหาประโยชน์อันมิควรได้โดยชอบด้วยกฎหมายและโดยทุจริตมากขึ้น บนพื้นฐานความ “ไม่รู้” และช่องว่างของความสับสนในการจำแนกชนิดพันธุ์เพื่อเรียกรับประโยชน์จากชาวบ้านในท้องถิ่น อีกทั้งยังเสี่ยงต่อการละเว้นการปฏิบัติหน้าที่อีกด้วย

7. สรุปผลและข้อเสนอแนะ

7.1 ผลการรับรู้ด้านกฎหมายของผู้เกี่ยวข้องในระดับพื้นที่ที่มีความแตกต่างกันระหว่าง “จุดผ่านแดนสากล” กับ “จุดผ่อนปรน” ทั้งนี้เจ้าหน้าที่ภาครัฐทั้งสองประเทศที่ประจำจุดผ่านแดนสากลมีความรู้ความเชี่ยวชาญในการบังคับใช้กฎหมายและแยกแยะชนิดพันธุ์ได้อย่างถูกต้อง แต่ในจุดผ่อนปรนซึ่งมีการซื้อขายของป่าท้องถิ่นประจำกลับไม่พบเจ้าหน้าที่ผู้ชำนาญการ

7.2 ผลการเปรียบเทียบชนิดพันธุ์สัตว์ป่าตามกฎหมายสัตว์ป่าของไทย-สปป.ลาว และ อนุสัญญาไซเตส แสดงให้เห็นว่าทรัพยากรสัตว์ป่านั้นซื้อขายได้แต่จำเป็นต้องบริหารจัดการอย่างเข้มงวดรัดกุม และจำเป็นต้องใช้เทคโนโลยีทันสมัยในการจัดเก็บและพิสูจน์พยานหลักฐาน

7.3 ผู้วิจัยเสนอว่าควรเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้เสียทุกระดับมีส่วนร่วมในการทบทวน (reviewing) บัญชีรายชื่อสัตว์ป่าบนพื้นฐานทางวิทยาศาสตร์และสังคมควบคู่กันไป อีกทั้งกำหนดระยะเวลาในการทบทวนบัญชีรายชื่อตามสมควร (ผู้วิจัยเสนอรอบละ 3-5 ปี) ซึ่งสอดคล้องกับหลักการอนุสัญญาไซเตสซึ่งเปิดโอกาสให้ประเทศสมาชิกเสนอการทบทวนบัญชีชนิดพันธุ์ได้ แต่กฎหมายสัตว์ป่าไทยไม่ได้กำหนดขั้นตอนไว้ จึงควรเพิ่มเติมหมวดการทบทวนบัญชีรายชื่อสัตว์ป่า และควรให้มีการปรับพินัยแทนโทษทางอาญาได้ตามความเหมาะสม

8. กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณการสนับสนุนทุนวิจัยจากมหาวิทยาลัยพะเยา เป็นอย่างสูง ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่างานวิจัยชิ้นนี้จะเป็นประโยชน์ต่อสาธารณะต่อไป

References

- Chaiakaraphong, N. (2020). Green criminology and wildlife trafficking in Thailand. *Journal of Social Sciences*, 50(1), 81–102. (in Thai)
- Davis, E. O. & Glikman, J. A. (2020). An assessment of wildlife use by Northern Laos nationals. *Animals*, 10(685), 1–13. <https://doi.org/10.3390/ani10040685>
- Epstein, L. & Martin, A. D. (2014). *An introduction to empirical legal research*. Oxford University Press.
- Jiao, Y., Yeophantong, P. & Lee, T. M. (2021). Strengthening international legal cooperation to combat the illegal wildlife trade between Southeast Asia and China. *Frontiers in Ecology and Evolution*, 9, 645427. <https://doi.org/10.3389/fevo.2021.645427>
- Kasper, K., Schweikhard, J., Lehmann, M., Ebert, C. L., Erbe, P., Wayakone, S., ... & Ziegler, T. (2020). The extent of the illegal trade with terrestrial vertebrates in markets and households in Khammouane Province, Lao PDR. *Nature Conservation*, 41, 25–45. <https://doi.org/10.3897/natureconservation.41.48320>
- Na Nakorn, K. (2017). *Criminal law: General principle*. Winyuchon. (in Thai)

- OECD. (2019, September 6). *The illegal wildlife trade in Southeast Asia: Institutional capacities in Indonesia, Singapore, Thailand and Viet Nam*. Illicit Trade. https://www.oecd.org/en/publications/the-illegal-wildlife-trade-in-southeast-asia_14fe3297-en.html
- Parker, M. (2009). Categorizing environmental crimes: Malum in se or malum prohibitum. *Texas Environmental Law Journal*, 40, 93–111.
- Petchsiri, A. (2013). *Criminal theory*. Winyuchon. (in Thai)
- Sollund, R. (2024). International wildlife trade. In *Research handbook on environmental crimes and criminal enforcement*. Edward Elgar Publishing.
- Tagliacozzo, E. (2001). Border permeability and the state in Southeast Asia: Contraband and regional security. *Contemporary Southeast Asia*, 23(2), 254–274.
- Tekayak, D. (2016). Protecting earth rights and the rights of indigenous peoples: Towards an international crime of ecocide. *Fourth World Journal*, 14(2), 5–13.
- van Uhm, D. P., & Zhang, M. (2022). Illegal wildlife trade in two special economic zones in Laos: Underground–open-sale fluctuations in the Golden Triangle borderlands. *Frontiers in Conservation Science*, 3, 1030378. <https://doi.org/10.3389/fcosc.2022.1030378>